

2006. GADS
60. SĒJUMS

1.-2. NUMURS

Latvijas Zinātņu Akadēmijas
Vēstis

A DAĻA

SOCIĀLĀS UN HUMANITĀRĀS ZINĀTNES

AVOTI PAR A/S “VALTERS UN RAPA” LOMU LATVIEŠU GRĀMATNIECĪBAS UN NACIONĀLĀS KULTŪRAS ATTĪSTĪBĀ

Gunta Jaunmuktāne,

LAB Rokrakstu un reto grāmatu nodaļas
galvenā bibliogrāfe

Atslēgas vārdi: grāmatniecība, grāmata, a/s “Valters un Rapa”, Jānis Rapa, Arturs Valters

Grāmatizdevēju Jāni Rapu (1885– 1941) pamatoti varam uzskatīt par latviešu nacionālās apziņas un kultūras veicinātāju, jo visu savu dzīvi un darbību viņš ir veltījis, lai pierādītu, ka mazā latviešu tauta spēj veikt dižus darbus. Kādā intervijā 1935. gadā viņš uzsver: “Mūsu tautas misija meklējama kultūras virzienā un tādēļ par jo sevišķi svarīgu uzskatu mūsu kultūras un rakstniecības nostiprināšanu un veicināšanu. Iepludinot ik gadus tautā tūkstošiem vērtīgu grāmatu, mēs pacelam un spodrinām mūsu kultūru. Labs izdevējs līdz ar to aizsprosto ceļu mazvērtīgas literatūras plūdiem, kas diemžēl Latvijā kupli sazēlusi”.¹

Apgāds “Valters un Rapa”, kurš laikā no 1912. līdz 1940. gadam izdod vairāk nekā 3500 grāmatu aptuveni 11 miljonu lielā metienā, ir universāls grāmatniecības uzņēmums ar trim lielām darbības nozarēm — grāmatu izdošanu, grāmatu iespiešanu un grāmatu pārdošanu. Uz tā bāzes 1940. gadā tiek izveidota VAPP (Valsts apgādniecību un poligrāfisko uzņēmumu pārvaldes) Centrālā grāmatnīca. Šis uzņēmums ir viens no pirmajiem Latvijā, kas apvieno izdevniecību, spiestuvi, grāmatu tirgotavu, burtu lietuvi un cinkogrāfiju. Līdz tam laikam gan izdevniecības, gan spiestuves darbojās atsevišķi; ļoti bieži izdevniecība bija kopā ar grāmatveikalu, bet bez spiestuves.

1911. un 1912. gads latviešiem ir saim-

nieciska uzplaukuma periods, kad sāk zelt un nostiprināties arī latviešu panākumi namniecībā, tirdzniecībā un rūpniecībā. Arī latviešu literatūrā aug jauni spēki, taču topošie latviešu rakstnieki nonāk svešu tautību iespaidā, jo Rīgā toreiz nav neviena lielāka latviešu grāmatniecības uzņēmuma. Mācību grāmatu un līdzekļu apgādniecība un tirdzniecība, kā arī krievu un ārzemju literatūras piegādāšana atrodas gandrīz vai vienīgi cittautiešu rokās. Līdz 1912. gadam Rīgā nav plaša latviešu grāmatu veikala, kurā varētu iegādāties arī krievu un ārzemju grāmatas, ir maza grāmatu izvēle, nav vispusīgas izdevniecības. Lielākie apgādi galveno uzmanību pievērš daiļliteratūrai, turklāt bieži vien apšaubāmas kvalitātes literatūrai. Daži no tiem šajā laikā pārtrauc darbību (“Zalktis”, Pūcišu Ģederta, Jāņa Brigadera apgādi u. c.) vai arī to sašaurina (Derīgu grāmatu nodaļa). Tas ir laiks, kad, kā teicis Jānis Rapa kādā intervijā, “uzticība pašu tautiešu spējām bija vēl ļoti maza. Bieži sastapāmies ar paziņām, kas bija pārsteigti, ka arī latvieši var interesēties par nopietniem oriģinālizdevumiem, ka latviešu firmai var būt sakari ar ārzemēm u. tml.”.² Tāpēc rodas nepieciešamība izveidot plašu latviešu grāmatniecības uzņēmumu.

Jānis Rapa 1911. gada 27. janvārī beidz Rīgas Politehniskā institūta Tirdzniecības fakultāti ar pirmās šķiras diplomu un iegūst tirdzniecības zinātņu kandidāta grādu.

Interesanti, ka viņš ir pirmais latvietis, kuram ir izdevies panākt, lai krievu valodā rakstītajā diplomā ieraksta Jānis Rapa, nevis kā citos dokumentos, arī ieskaīšu grāmatiņās — Ivars Rapa.

Jānim Rapam, līdztekus mācībām strādājot radnieka Jāņa Brigadera grāmatu veikalā un piepalīdzot grāmatu apgādā, rodas doma kļūt par grāmatnieku un pašam izveidot liela stila latviešu grāmatniecības uzņēmumu, kas apkalpotu plašas aprindas, un izveidot lielāku oriģinālliteratūras apgādu.

Piedaloties grāmattirgotāju un izdevēju rīkotajos pasākumos, Jānis Rapa iepazīstas ar Kārļa Jēkaba Zihmaņa veikala pārzini Arturu Valteru (1871–1924), kurš ir Latviešu Grāmattirgotāju un izdevēju biedrības priekšsēdētājs kopš 1908. gada. Pārrunājot savas ieceres ar Arturu Valteru, kam ir liela pieredze kā izdevniecības, tā grāmatu tirdzniecības darbā, Jānis Rapa saprot, ka viņš ir sastapis gan domubiedru, gan, iespējams, arī palīgu.

Un tā 1912. gada 10. martā skolu inspektors Fricis Adamovičs, zvērinātais advokāts Arveds Bergs, pedagogs Jānis Dāvis, skolu priekšnieks Vilis Olavs un grāmatnieki Jānis Brigaders, Jānis Rapa un Arturs Valters, kuriem pievienojas folklorists un rakstnieks Krišjānis Barons, ārsts Kārlis Barons ar kundzi, direktors Kārlis Celmiņš, zemnieku virstiesas priekšsēdētājs P. Grigorijs, ārsti Felikss Lukins un Grigorijs Reinhards, rūpnieks Jānis Taube un jurists Kārlis Vanags nolēmj dibināt jaunu firmu — "A. Valters, J. Rapa un biedri". Apvienojot Artura Valtera pieredzi, Jāņa Rapas zināšanas un jaunības spar un abu naudas iekrājumus, 1912. gada 1. jūnijā Rīgā sāk darboties grāmatniecības uzņēmums — komanditsabiedrība "A. Valters, J. Rapa un biedri", kura ar 1920. gada 1. jūliju pārtop par a/s "Valters un Rapa". Par akciju sabiedrības padomes priekšnieku ievēl rūpnieku Jāni Taubi, par vietnieku direktoru Kārli Celmiņu, par sekretāru pedagogu Jāni Dāvi. Arturs Valters un

Grāmatizdevējs Jānis Rapa ap 1915. gadu

Jānis Rapa turpina darboties kā rīkotāji direktori.

Jānis Rapa ir pirmais grāmatniecības darbinieks Latvijā ar pabeigtu speciālu augstāko izglītību, kurš pēc studijām stājies darbā tieši grāmatniecības nozarē un palicis tai uzticīgs visu mūžu.

Daudz ceļodams pa ārzemēm, viņš nemitīgi papildina savas zināšanas un pilnveido darbu firmā, nodibinot tiešos sakarus ne vien ar visiem Latvijās, bet arī ar Vakareiropas, Amerikas un Krievijas grāmatizdevējiem un grāmattirdzniecības firmām, tādējādi sekmējot sabiedrības pašapziņas veidošanos. Piemēram, 1935. gadā "Akciju sabiedrības Valters un Rapa pārskatā par ārzemju darījumiem" uzskaitīta 31 valsts, tai skaitā Anglija, Argentīna, Beļģija, Brazīlija, Grieķija, Japāna, Ķīna, Persija, Zviedrija un citas. Līdz šim arhīvā ir atrasti daži pārskati par ārzemju darījumiem un norādes, ka tādi bijuši katru gadu, taču pagaidām nav atrasta sarakste ar ārzemju partneriem. Meklējumi un izpēte vēl jāturpina.

Pateicoties Jāņa Rapas darbīgumam un vēlmei celt latviešu nacionālo apziņu un kultūras līmeni, "Valtera un Rapas" grāmatnīca kļūst par Latvijas grāmatniecības centrāli, kur ne vien koncentrējas lielākie grāmatu krājumi latviešu, krievu, vācu, angļu un franču valodā, bet kas ir arī vidējo un mazāko grāmatnīcu un dažādu iestāžu galvenā apgādātāja ar grāmatām. Šeit iespējams ne tikai iepazīties ar plašu informāciju par grāmatām un žurnāliem dažādās valodās, bet arī pasūtīt un īsā laikā saņemt visu nepieciešamo literatūru, ja tā neatrodas veikala krājumā.

Interesantas ir vācu žurnālista, *Vossische Zeitung* pārstāvja Baltijas valstīs, Bernharda Lameja atmiņas par divdesmito gadu Rīgas grāmatniecām: "Tomēr ir apjomā, ir daudzpusībā šos vecos grāmatu veikalus pārspēja Valtera un Rapas apgāda iespaidīgā grāmatu pils. Viens šīs firmas dibinātājs bija vācietis, otrs latvietis. Iekārtota lielā namā iepretim Nacionālajai operai un aizpildot vairākus stāvus, šī grāmatnīca bija pilsētā ievērojamākā. Tur bija jo liela mācību grāmatu un zinātniskās literatūras izvēle latviešu valodā, tāpat plašas, lietpratīgi vadītas ārzemju nodaļas izdevumiem vācu, angļu, franču un krievu valodā. Lieliskā grāmatu tirdzniecības uzņēmuma ārējais izskats vien jau pirmajā apmeklējumā man iedvesa respektu un simpātijas. Te jāpiebilst, ka grāmatu pilsētā Leipcigā biju pieradis pie visai stingrām mērauklām grāmatnīcu novērtēšanā. Pie Valtera un Rapas jutos kā mājās."³

Pēc Artura Valtera nāves par Jāņa Rapas palīgu ar 1925. gada 1. jūliju sāk strādāt rakstnieks, jurists un pedagogs Jānis Grīns, vēlāk ar 1938. gadu literatūrkritiķis un pedagogs Jānis Kadīlis.

Nenovērtējama loma firmas darbības paplašināšanā ir Jāņa Rapas enerģijai, skaidrajam sava mērķa redzējumam, spējai pulcināt savā apgādā ievērojamus rakstniekus, māksliniekus un zinātniekus. Viņš uzskata, ka "...izdevējam jābūt lietpratējam, lai viņš spētu uzminēt, kādas grāmatas vis-

derīgākās, spētu atvērt kardinājumu izdot labi ejošas, bet mazvērtīgas grāmatas un dotu priekšroku vērtīgajām. Viņam jābūt labi izglītotam, apbruņotam ar plašām zināšanām, jo dažreiz nebūt nav viegli atšifrēt grāmatas īsto vērtību. Viņam jāprot savienot idejisku ieceru ar praktisku realizējumu, pareizi noorganizējot izdošanas un izplatīšanas praktisko pusi".⁴

Divdesmitajos gados Jānis Rapa saraksta vairākus rakstus, piemēram, "Mūsu grāmatniecības veidotāji", "Mūsu grāmatniecība ceļa jūtīs", "Lielais mantojums", "Studējošie un grāmata", "Strādnieks, grāmata, kultūra" un citus. Tajos paustās atziņas ir tik aktuālas, it kā būtu rakstītas tagad par šodienas problēmām. Piemēram, 1923. gadā viņš raksta: "Latvijas pilsoņu budžets šimbrīžam ir stipri liels, bet tajā nav ierādīta vieta grāmatu fondam. Novērzdames no pirmskara latviešu nopietnāko aprindu dzīves vienkāršības, mēs daudz ziedojam lepņībai un uzdzīvei, it kā ar to gribēdami sasniegt pilsoniskās pilntiesības pakāpi. Bet vai tā nav spilgta kultūras trūkuma pazīme, ja kādā mājā nav latviešu grāmatu? [...] Ar kādu tiesību cilvēks saucas par inteligentu un patriotu, ja viņš gādā par lep-

Grāmatizdevējs Arturs Valters ap 1920. gadu

A/s "Walters un Rapa" grāmatnīca un apgāds, 1920. gadi

nām mēbelēm, greznām rotām, izšķērdīgām vakariņām, bet piemirst, ka istaba bez grāmatām ir kā miesa bez dvēseles? Vai patiesi būs jāsāk publicēt turīgu pilsoņu vārdi, kuru mājās ar uguni nesameklēsi latviešu grāmatas?"⁵

Divdesmito gadu sākumā Jānis Rapa saprot, ka, pastiprinoties sabiedrības ilgām pēc ideālā, Latvijā ir steidzami nepieciešams jauns tautasdziesmu kopizdevums. Apgāda vadītāji sarunās ar Krišjāni Baronu noskaidro, ka ātrumā iespējams tikai nepārgrozīts iepriekšējo "Latvju Dainu" iespaidums. 1922. gada 28. janvārī noslēdz līgumu par otro iespaidumu 1000 eksemplāros, par kuru paredzēts honorārs toreizējos valūtas svārstīšanās apstākļos — 300000 rubļu jeb 6000 zelta franku. Izdevēji izvēlas anastātisko (atkārtošanas) veidu, kas tolaik vēl nav necik izplatīts, vismaz Latvijā nē. Līdz ar to otrais iespaidums ir pilnīga pirmā iespaiduma kopija, pat ar visām iespaiduma kļūdām. Un tā 1922. gadā tiek izdots atkārtotais "Latvju

Dainu" izdevums sešos greznos sējumos ar Burkarda Dzeņa zīmēto ugunskrustu, kuru padomju laikā daudziem sējumiem nokasa vai arī uz tā uzlīmē necauspīdīgu papīru. Firmas grāmatu rādītājā, reklamējot Dainas, uzsvērts: "'Latvju Dainas", šī "latviešu Bībele", ir vērtīgākais izdevums latviešu grāmatniecībā. Katra inteligenta latvieša grāmatu krātuvē "Latvju Dainām" jābūt par stūrakmeni, par pirmo numuru. Tāpat dāvinājumiem grūti būs atrast kaut ko noderīgāku par "Latvju Dainu" komplektu".⁶

Saprazdams, cik nozīmīga loma latviešu tikumiskās audzināšanas un garīguma stiprināšanā ir folklorai, Jānis Rapa ar 1925. gadu izdod Pētera Šmita "Latviešu pasakas un teikas", kuras līdz 1937. gadam aptver 15 sējumus ar 4309 pasakām un 3586 teikām. Plašā izdevuma ievadā izvrsts profesora Pētera Šmita apcerējums par pasaku un teiku izcelšanos, atšķirībām, variantiem, vākšanu utt. Tas ir lielākais tautas pasaku un teiku krājums pasaulē. Divdesmitajos gados izdod

arī Pētera Birkerta un Mērijas Birkertes sakārtotās "Latvju tautas anekdotes" (1926) ar 1600 anekdotēm, "Latviešu sakāmvārdus un parunas" (1927) ar 3230 sakāmvārdiem un parunām un Pētera Birkerta "Latvju tautas mīklas" (1927) ar 3085 mīklām. Skaitļi iespaidīgi, un visi šie izdevumi ir vieni no bagātākajiem folkloras krājumiem arī šodien. Pieminamas arī Pētera Šmita pasaku izlase vienā sējumā "Skaistākās latviešu pasakas" (1934) un teiku izlase "Latviešu teikas" (1929).

Nebijis notikums latviešu grāmatniecības vēsturē ir Annas Brigaderes sakārtotās "Tautas pasakas un teikas" atsevišķās astoņās burtnīcās, kuras iznāk laikā no 1923. līdz 1925. gadam. Krājuma veidošanā tiek pieaicināti labākie Latvijas mākslinieki — Niklāvs Strunke, Indriķis Zeberiņš, Roberts Tilbergs, Aleksandrs Apsītis, Vilis Krūmiņš, Jēkabs Bīne, Pēteris Kundziņš un Edvards Brencēns. Tā ir pirmā plašākā pasaku un teiku

sērija ar latviešu mākslinieku glezniņām. Vispasaules izstādē Parīzē 1925. gadā izdevumam piešķir vienu no visaugstākajām godalgām — *Diplôme d'honneur* (augstāka par zelta medaļu).

Lai attīstītu, nostiprinātu un sekmētu latviešu rakstniecību un līdz ar to rosinātu nacionālo apziņu, apgāds jau ar pirmo darbības gadu izdod latviešu un cittautu daiļliteratūru — romānus, stāstus, dzeju un lugas. Kaut arī salīdzinājumā ar plašo mācību grāmatu klāstu daiļliteratūras izdevumu kopskaitis nav liels — kopā ar folkloras krājumiem nedaudz vairāk nekā 700, tomēr šajā jomā ieguldītais darbs ir nozīmīgs un paliekošs. Jau 1912. gadā iznāk Jāņa Akuratera stāstu krājums "Iz bijušām dienām" un citi darbi.

Lielu darbu firma veikusi, izdodot latviešu autoru Kopotos rakstus. Tā kā no visiem autoriem visciešāk ar apgādu un tā darbību ir saistāms Annas Brigaderes vārds, tad arī

A/s "Valters un Rapa" grāmatnīca 1920. gados

Kopotu rakstu izdošana tiek aizsākta jau pirmajos darbības gados tieši ar Annas Brigaderes rakstiem, ko sakārto pati autore. Pie šiem Kopotajiem rakstiem laikā no 1913. līdz 1940. gadam "Valters un Rapa" atgriežas vairākkārt, un vairāki sējumi iespiesti divas, trīs un pat četras reizes. Bez tam izdoti arī Rūdolfa Blaumaņa Kopotie raksti divpadsmit sējumos (1923–1935), kurus sakārtojuši Pēteris Ērmanis un Antons Birkerts, pie tam vairāki sējumi iespiesti atkārtoti pat trīs un četras reizes; Jura Alunāna Raksti trīs sējumos (1929–1933) Alfreda Gobas redakcijā ar viņa biogrāfisku ievadu un piezīmēm; Doku Ata — divos sējumos 1928. gadā, arī Alfreda Gobas redakcijā; Viļa Plūdoņa Daiļdarbu izlase četros sējumos (1922–1925) ar Teodora Zeiferta biogrāfiski kritisku apcerējumu; Jēkaba Dravnieka Raksti vienā grāmatā (1926) Ligoṅu Jēkaba sakārtojumā; Kronvalda Ata — divos sējumos (1936–1937) Alfreda Gobas redakcijā; Jāņa Ziemeļnieka Raksti divos sējumos (1933–1934) Kārļa Egles kārtojumā; Jāņa Ezeriņa Kopotie raksti trīs sējumos (1935) Pētera Ērmaņa sakārtojumā ar bibliogrāfiskām piezīmēm un Riharda Valdesa rakstītu biogrāfiju; Ernesta Birznieka-Upiša paša sakārtotie Kopotie raksti sešos sējumos (1932–1937); Friča Bārdas — četros sējumos (1938–1939) Pētera Ērmaņa redakcijā ar Zentas Mauriņas ievadu; Zentas Mauriņas Kopotie raksti divos sējumos (1939–1940) ar Kārļa Egles ievadu un Pētera Ērmaņa rakstītu biogrāfiju.

Apgāda nopelns ir tas, ka visā darbības laikā tiek atbalstīta un veicināta latviešu oriģinālās literatūras attīstība. Romānu, stāstu un tēlojumu klāsts ir ļoti plašs un nozīmīgs, tās ir gan pirmo reizi iespiestās grāmatas, gan atkārtoti izdevumi. Vairākas prozas grāmatas tiek izdotas Annai Brigaderei, Jēkabam Janševskim, Jānim Jaunsudrabiņam, Pāvīlam Rozītim, Arvedam Švābem, Jānim Veselīm, Zeiboltu Jēkabam, Ivandei Kaijai, Jānim Akurateram, Aleksandram Grīnam, Zentai Mauriņai, Aīdai Niedrai un citiem. Pa vienai

Grāmatizdevējs Jānis Rapa ap 1920. gadu

stāstu grāmatai iznāk, piemēram, Rūtai Skujiņai, Tirmalietei, Jānim Vainovskim.

Ļoti precīzi firmas popularitāti raksturo Jānis Jaunsudrabiņš: "“Valters un Rapa” ir apgāds, kas savā samērā īsajā pastāvēšanas laikā paguvis iemantot lasītāju pilnu uzticēšanos. Sakarā ar to katra rakstnieka, bet jo sevišķi katra jauna rakstnieka karstākā vēlēšanās ir — iekļūt šī apgāda autoros. Jo reizē ar to viņš iztur it kā uguns kristības un ieiet atzīto saimē. [...] Īsā atzīme “Valters un Rapa” uz vāka vai uz pirmās lapas gaiši pasaka, ka grāmata vērtīga, ka tā nebojās lasītāja literārisko gaumi, ka to var droši pirkt un ieteikt citiem, arī nepazīstot autoru.”⁷

No prozas tulkojumiem īpaši minams igauņu rakstnieka Antona Tammsāres četru sējumu romāns “Zeme un mīlestība”, kuru tulkojusi Elīna Zālīte ar autora atļauju. Romāns pirmo reizi latviski izdots 1936. gadā, bet 1937.–1938. gadā tas jau piedzīvo otro izdevumu. Gatavojot iespiešanai Trigves Gulbransena romānus “Un mūža meži šalc...” un “Bjerndālu mantojums”, kurus no norvēģu valodas tulkojusi Lizete Skalbe, norit sarakste starp apgādu un autoru par labāku šo darbu izdošanu. Par to, cik ātri izdevniecība reaģē uz citur iznākušajām grāmatām, liecina Luda Dovidēna romāns “Brāļi Domeikas”, kuru no lietuviešu valodas tulkojis Kazis Duncis. Šis romāns, kas godalgots ar Lietuvas valsts

1936. gada prēmiju, jau 1937. gadā tiek izdots Rīgā.

Apgāds izdod vairāk nekā piecdesmit dzejas grāmatu. Kā viena no pirmajām minama Jāņa Jaunsudrabiņa "Dziesminieks" (1912). Ir dzejnieki, kuriem iznāk pa vienam krājumiņam, piemēram, Antonam Bārdam, Alijai Baumanai, Ludim Bērziņam, Veronikai Strēlertei. Vairāki dzeju krājumi tiek izdoti Aspazijai, Annai Brigaderei, Aleksandram Čakam, Rainim, Kārlim Skalbem un citiem.

Pie divdesmito gadu ievērojamākajiem dzejas izdevumiem minama 1923. gadā izdotā Pētera Ērmaņa sakārtotā latviešu jaunākās lirikas antoloģija "Dziesminieki", kas aptver latviešu dzeju hronoloģiskā kārtībā, sākot ar Jāni Poruku, Aspaziju, Vili Plūdoni, Viktoru Egli, Kārli Krūzu, Edvartu Virzu, Jāni Grīnu un citiem un beidzot ar Rihardu Rudziti. Pavisam ievietoti četrdesmit dzejnieku 219 dzejoļi, kas papildināti ar ārzemēs iespiestām

dzejnieku ģimelnēm. Šajā sakarā arī Rainis raksta cienījamai firmai "Valters un Rapa" un dod atļauju savu dzejoļu ievietošanai antoloģijā. Patikami ir tas, ka zem katras ģimenes redzams attiecīgā autora paraksts.

1932. gadā izdod Elīnas Zālītes sakārtoto antoloģiju "Sirids ilgās", kas aptver mīlestības liriku. Ļoti pieprasītas un tautā iemīlotas ir dzejnieka Riharda Rudziša sakopotās antoloģijas — dziesmas gara atjaunotnei un rītdienai "Gara daile" (1935) un "Mīlestības svētījums" (1938). Jāņa Grīna sakārtotā patriotiskās dzejas antoloģija "Dziesmotā Latvija" tiek laista klajā 1936. gadā. Vēl 1940. gadā paspēj izdot Anšlava Egliša un Viljama Metjūsa "Angļu dzejas antoloģiju", kurā aptverta angļu dzeja no renesanses līdz tagadnei, pavisam četrdesmit septiņi autori desmit tulkotāju sniegumā.

Firmai ir plašs izdoto lugu klāsts, kuras izdod nelielā metienā, jo jāņem vērā, ka lugas

Grāmatizdevējs Jānis Rapa ap 1920. gadu

parasti tomēr pērk izrādīšanai, nevis lasīšanai. Par Annas Brigaderes lugu "Ilga" Pēteris Ērmanis 1924. gadā raksta: "Ilga" ir visu Annas Brigaderes ideālo sieviešu sintēze, dzejnieces sievietes ideāla mirzdošākais ietvērums un arī dzejnieces garīgā pašportreja. [...] Ilga ir sievietes — mākslinieces tēls, dziļās, mākslinieces — meklētājas, ne vieglās bohēmistes tēls."⁸ Interesanti, ka jaunekļa, arhitekta Evalda Krona, daļējs prototips ir Jānis Rapa. Un kur tad vēl Annas Brigaderes lugas "Heteras mantojums", "Maija un Pajja", "Princese Gundega un karalis Brusubārda" un citas, un, protams, "Sprīdītis", par kuru Jānis Grīns raksta, ka šai skaistajā pasakā ir tik daudz latvisku bagātību, ka tā neapnik arī pieaugušiem.

Ne vieniem sadarbība ar autoriem norit gludi. 1935. gada 5. februārī Jānis Rapa raksta Zentai Mauriņai: "Ļoti cienītā rakstniece!

Pilnīgi piekritu Jūsu uzskatam, ka cilvēki visdrīzāk saprotas, ja ņem par vīdūtāju — vaļsirdību.

Jūs jūtaties apvainota par to, ka Jūsu ludziņu tūlīt neizdodam, bet ieteicam kādu laiciņu nogaidīt vai arī pārstrādāt. Jūs nepārbaudat manu motīvu nopietnību, bet pārmetat man rīkošanos ar vieglu roku un ka daru, kas man iekrīt prātā. Uzskatu par lieku, ka mums vienam otra priekšā būtu jāatvainojas, un tādēļ atļaujiet turpināt.

Vai nebūtu tomēr vērts padomāt, kālab izdevējs, kuram ir 25 gadu prakse, rīkojas tik vieglprātīgi un riskē pazaudēt labu autoru?

lemesls būs jāmeklē dziļāki un, proti, tajā virzienā, ka Jūs man neesat tikai laba autore, bet cilvēks, kuru dziļi cienu un dažā ziņā tieši apbrīnoju, un tādēļ uzskatu par noziegumu ar Jums rīkoties, kā ienāk prātā. Tādēļ arī nevaru līdzturēt tiem glaimotājiem, kas apgalvo, ka "Pavasars lidotājs" uz skatuves turēsies lieliski. Lasot tas var atstāt pieņemamu iespaidu, bet ne skatītāju zālē tagadējā redakcijā. Mēģināt tādēļ to pārstrādāt, un es pirmais parūpēšos, lai to tūdaļ nodod iespiest. [...]

Grāmatizdevējs Jānis Rapa ap 1920. gadu

*Piedodat man šo neveikalniecisko vājību.
Ar visdziļāko cienīšanu
J. Rapa*

Kā veikalnieks arvien esmu gatavs Jūsu ludziņu pārstrādātā vai līdzšinējā veidā iespiest."⁹

Zentas Mauriņas un Jāņa Zandera dziesmu spēle skolēnu teātrim "Lidotājs Pavasaris" iznāk 1935. gadā Anša Gulbja apgādā. Vai luga ir pārveidota, nav zināms.

Jānis Rapa ir latviskās dzīves, latviešu tautas ilgus gadsimtus kopto un pārmentoto ētisko priekšstatu un tikumisko ideālu piekritējs, tāpēc viņam īpaši tuvi ir Edvarta Virzas "Straumēni". Arī Jānis Rapa uzskata, ka darbs nav tikai peļņas avots, bet gan ikdienas būtība, ka ļoti nozīmīga ir dzimtas vēstures stiprināšana, harmonija ar dabu un lauku sētas kopšana, lai saglabātu latviešu nācijas tikumisko spēku. "Straumēni" pirmo

Anna Brigadere

Rakstniece Anna Brigadere, a/s "Valters un Rapa" visvairāk izdotā autore

reizi pa daļām iespiesti firmas žurnālā "Daugava" 1929. gadā, tad atsevišķā grāmatā izdoti piecas reizes (I — 1933; II — 1935; III — 1936; IV — 1937; V — 1938), pie tam 1937. gada 18. decembrī, kad tiek izdots grāmatas ceturtais izdevums, tā ir 3000. grāmata. Tāpēc izdevējiem rodas doma grāmatu izdot vēl sesto reizi un šoreiz greznā, mākslinieciskā izdevumā, tādējādi turpinot lielā formāta grezno grāmatu sēriju. Grāmatai tiek pasūtīti jauni masīvāki burti un īpašs papīrs no Līgatnes, par mākslinieku izraudzīts Aleksandrs Junkers, kura četrdesmit septiņi kokgrebumi lieliski atbilst Edvarta Virzas aprakstiem. Aleksandrs Junkers ilustrācijas, vinjetes un titullapu kokā griezis astoņus mēnešus. Grāmatu grafiski iekārtojais Arturs Apinis. Darbu iespiež 2000 eksemplāros, un, kaut arī tas maksā no četrpadsmit līdz astoņpadsmit latiem, tomēr pir-

cēju netrūkst. Jau agrāk "Straumēni" ir ieguvuši Kultūras fonda godalgu, taču tagad šis izdevums kļūst par ievērojamu notikumu latviešu grāmatniecībā un 1940. gada 28. janvārī — Draudzīgā aicinājuma piektajā gadadienā, kad pirmo reizi godalgo izcilus darbus mākslas un zinātnes nozarēs, — saņem godalgu grāmatniecībā kā 1939. gada skaistākā grāmata. "Straumēni" paspēj iznākt vēl septiņo reizi 1940. gadā.

Nozīmīgs solis nacionālās pašapziņas sekmēšanā ir lielais darbs, ko Jānis Rapa iegulda grāmatu mākslinieciskā noformējuma nodrošināšanā. Pārsvārā visas "Valtera un Rapas" izdotās grāmatas — vienalga, dailliteratūras, zinātniska rakstura vai mācību — ir iznākušas ar krāsainām vai melnbaltām ilustrācijām un ļoti daudzas ar zīmētiem vākiem. Jānim Rapam raksturīga spēja pulcināt ap sevi talantīgus māksliniekus un arī atrast līdzekļus, lai viņiem labi samaksātu. Kā pirmais mākslinieks, ar kuru sadarbojas apgāds, minams tēlnieks Burkards Dzenis, kas zīmējis trejkrāsainas tautiskas jostas rakstu uz Annas Brigaderes Kopoto rakstu vāka. Visvairāk (apmēram divsimt) izdoto darbu ilustrējis un vākus zīmējis Niklāvs Strunke.

Pēc Pirmā pasaules kara iespējams iegādāties tikai sliktu papīru un krāsas, tādēļ grāmatu izdevēji šo trūkumu cenšas novērst ar mākslinieka zīmētu vāku. Un tā zīmētie vāki kā efektīgs reklāmas līdzeklis Latvijā ieviešas ļoti strauji un paliekoši, nereti izvērtoties par nozīmīgu parādību mākslas dzīvē. Bieži vien tie spēj pat konkurēt ar lielu kultūras tautu izdevumiem. Starp izcilo vāku zīmētājiem bez Niklāva Strunkes minami arī Sigismunds Vidbergs, Augusts Annuss, Ludolfs Liberts, Otomārs Nemme, Oto un Uga Skulmes, Voldemārs Tone, Konrāds Ubāns, Aleksandrs Apsītis, Jānis Jaunsudrabiņš, Indriķis Zeberīņš, Alberts Kronenbergs, Anšlavs Eglītis, Janis Šternbergs, Emīls Melderis un citi.

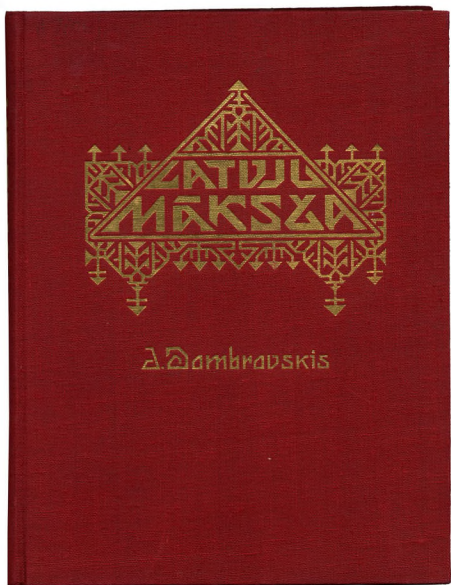
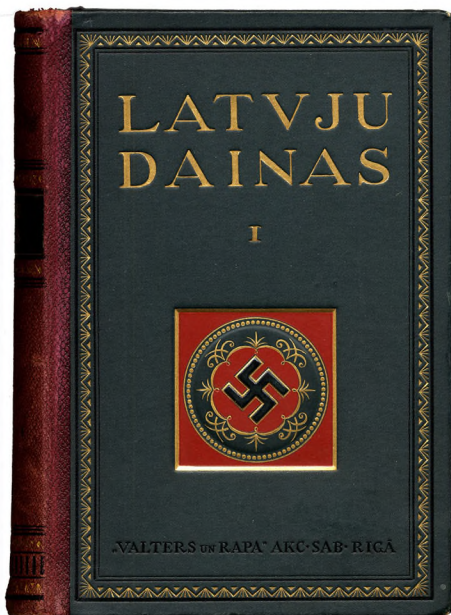
"Valtera un Rapas" aizsāktās grāmatas greznos ādas iesējumos ir nozīmīgs, reti sa-

stopams notikums latviešu grāmatniecībā. Jānis Rapa saprot, cik svarīgi ir laikā, kad cilvēki sāk iepazīt pasaules grāmatniecības sasniegumus, parādīt, ka arī Latvijā var izdot skaistus, pat greznus izdevumus, spējīgus konkurēt ar ārzemju izdevumiem. Par 1925. gadā iznākušo Jāņa Dombrovska grāmatu "Latvju māksla" gleznotājs Uga Skulme raksta, ka šo ļoti labā tehniskā kvalitātē izpildīto reprodukciju krājumu katrs grāmatu mīļotājs šķirstīs ar sevišķu baudu, jo tā ir reti lepna grāmata un latviešu grāmatniecības pēdējais rekords. Kā rakstīts titullapā, tas ir glezniecības, grafikas, tēlniecības un lietišķās mākslas attīstības vēsturisks apskats ar 165 reprodukcijām un sešiem krāsainiem pielikumiem. Boriss Vipera pat raksta, ka glītā noformējuma un reprodukciju kvalitātes dēļ grāmata var līdzvērtīgi sacensties ar labākajiem Vakareiropas izdevumiem. Grāmatu iespiež ārzemēs, pie C. G. Rēdera Leipcīgā, uz krīta papīra. Šis greznais izdevums iznāk 2200 eksemplāros, no kuriem 100 numurēti eksemplāri ādas iesējumā ar autogrāfu. Latviešu mākslas vēsture iznāk arī franču valodā — *L'Art Letton*.

No 1934. gada firma izdod "Mākslas kalendāru", kuru grezno labāko latviešu mākslinieku gleznu krāsainas reprodukcijas. Redzamas Kārļa Miesnieka, Jāņa Kugas, Ludolfa Liberta, Jaņa Rozentāla, Konrāda Ubāna, Leo Svempa, Augusta Annusa, Jāzepa Grosvalda, Teodora Ūdera un daudzu citu gleznotāju darbi. Sākot ar 1936. gadu, par katru mākslinieku nodrukāta arī neliela anotācija. Un, tā kā gandrīz katrā mēnesī ir cita autora darba attēls, tad gada beigās var iegūt ja ne vairāk, tad vismaz priekšstatu par latviešu glezniecību.

Par Jāņa Rapas mākslas mīlestību liecina arī tas, ka "Valtera un Rapas" veikalā iekārtots neliels mākslas salons, kas ne tikai rotā veikalu, bet kurā ir iespējams arī nopirkt gleznas un zīmējumus. Tādējādi visi tā laika izcilākie mākslinieki piedalījušies "Valtera un Rapas" uzņēmumā gan kā grāmatu ilustrētāji,

Krišjāņa Barona sakārtotās "Latvju Dainas", Burkarda Dzeņa zīmēts vāks — Jānis Dombrovs "Latvju māksla" (1925)

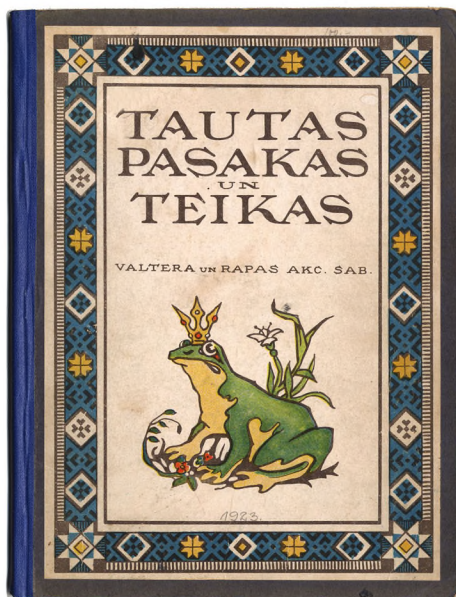
gan kā darbu izvietotāji mākslas salonā. Tai pat laikā firma sekmīgi sadarbojas arī ar jaunajiem gleznotājiem un stimulē viņu radošo darbību.

A/s "Valters un Rapa" pastāvēšanas laikā no visām izdotajām grāmatām apmēram 1500 ir mācību grāmatas. Skolas grāmatas vistiešāk ir saistītas ar bērnu un jaunatnes patriotisko, tikumisko un kulturālo audzināšanu, tāpēc apgāds nežēlo līdzekļus, lai skolas saņemtu vispiemērotākos darbus, kas rosinātu labāk mācīties. Kā raksturo pedagogs un publicists Longins Ausejns, tad "satura un ārēja ietēra ziņā mūsu ["Valtera un Rapas"] grāmatas var cienīgi nostāties blakus citu tautu mācību grāmatām, ārējā ietēra ziņā pat bieži vien tās pārspējot. Papīra kvalitāte, iespaidums, bet it sevišķi ilustratīvā daļa jau tuvojas iespējamai augstākai robežai: šinī ziņā atliek vairs maz ko vēlēties. [...] Tur izdevējiem jāizsaka tiešām pelnīta atzinība!"¹⁰

Sabiedrībā vienmēr ir valdijs uzskats, ka skolas grāmatu un kalendāru izdošana ir ļoti

izdevīga un tā apgādi var gūt ātru peļņu, kuru ieguldīt oriģinālliteratūras un zinātniskās literatūras izdošanā. Nereti tā arī ir, un gan Ansis Gulbis, gan Jānis Roze un citi izdevēji izmanto šo iespēju. Tomēr, lai mācību grāmata tiešām nestu peļņu, jāsakrīt dažādiem faktoriem: 1) grāmatai jābūt pēc satura zinātniski un metodiski labi uzrakstītai un saskaņotai ar attiecīgā laika skolotāju un mācību programmas prasībām; 2) tai jābūt kvalitatīvi iespiestai, ar labām ilustrācijām, ārēji nevainojami noformētai, viegli lasāmai — ar piemērotiem burtiem un pārskatāmu vielas izkārtojumu un 3) ne mazāk svarīgi, lai grāmata būtu lēta, jo bieži vien izšķirošā loma grāmatas pirkšanai vai nepirkšanai ir tieši tās cena. Tomēr ne mazāka nozīme ir arī autora popularitātei, grāmatas reklāmai un pieejamībai un, protams, arī paša apgāda slavai. Visi šie nosacījumi bijuši noteicoši agrāk un ir aktuāli arī šodien.

1927. gada augustā Jānis Rapa apgāda vārdā raksta: "Mūsu firma par vienu no

Annas Brigaderes sakārtotās "Tautas pasakas un teikas" (1923–1925)

saviem galvenajiem uzdevumiem arvien ir uzskatījusi latviešu mācību iestāžu vajadzību apmierināšanu, apgādājot tām glītā un pēc iespējas bagātīgi ilustrētā ietērpā mācību grāmatas, metodikas, kartes utt. Mūsu apgādiens, kurš ir plašākais Latvijā, devis latviešu skolām vairāk kā pusi no visām mācību grāmatām. Gan daudz grāmatu izdots, bet visas vajadzības vēl ne tuvu nav apmierinātas. Sevišķi arodskolām un augstskolai vēl trūkst ļoti daudz mācību grāmatu. [...] Tikai grāmatu izdevēju un to lietotāju ciešā sadarbībā varēsim apmierināt mūsu skolas literatūras vajadzības. Ik gadus mēs izdodam mācību grāmatas par vairāk nekā Ls 300000, to starpā lielāku skaitu jaunu mācību grāmatu un vecās jo bieži atjaunojam pārstrādātos izdevumos. [...] Visas šīs grāmatas iznāk uz skolas gada sākumu."¹¹

Mācību grāmatas tiek izdotas visos mācību priekšmetos, pie tam nereti vairākas grāmatas izdod vienā un tai pašā jomā, kaut arī tādējādi nevar cerēt uz lielu noietu. Galvenais mērķis ir izdot to grāmatu, kas visvairāk apmierina labas skolas grāmatas prasības un palīdz skolēniem labāk apgūt mācību vielu. Katru gadu firma izdod "Valtera un Rapas" a/s mācību grāmatu rādītāju", kurā uzrādīti pašu izdevumi un paņemtie komisijā. Lai skolotājiem un skolēniem būtu vieglāk orientēties lielajā grāmatu klāstā, katalogā grāmatas sakārtotas pēc mācību priekšmetiem un katrai grāmatai sniegti tuvāki raksturojumi un lietpratēju atzinumi. Katru gadu akciju sabiedrība izdod arī "Vispārīgu atļauto mācību grāmatu sarakstu latviešu, vācu un krievu pamat- un vidusskolām", kurā ietvertas visu apgādu izdotās grāmatas. Šim sarakstam regulāri iznāk arī papildinājums ar visjaunākajām Izglītības ministrijā apstiprinātām un atļautām grāmatām un citiem datiem. Katalogi tiek izdoti gan latviešu, gan vācu, gan krievu valodā.

Plašs mācību grāmatu skaits ir latviešu, angļu, vācu, latīņu, franču un krievu valodā, matemātikā, fizikā, vēsturē, ģeogrāfijā, ķīmijā

Rakstnieks Jānis Grīns, Jāņa Rapas palīgs
(1925–1938)

un dabas zinībās, dziedāšanā, praktiskajos darbos, filozofijā, ticības mācībā, sportā un metodiskajā literatūrā.

Apgāds neaprobežojas tikai ar pienesto manuskriptu izdošanu, bet arī pats pulcina ap sevi ievērojamākos latviešu zinātniekus un pedagogus, ierosinādams un atbalstīdams viņus ķerties pie jauniem darbiem un norādīdams uz nozarēm, kurās nepieciešamas jaunas metodikas un mācību grāmatas. Firma daudz darījusi arī dažādu mācību līdzekļu — ģeogrāfijas karšu, bioloģisko un anatomisko sienas bilžu un citu materiālu izdošanā. Daudzas mācību grāmatas tiek izdotas latgaliešu rakstu valodā.

Mācību grāmatu cena ir atkarīga no dažādiem faktoriem — to ietekmē gan autora vārds, gan grāmatas biežums, gan iesējuma veids, gan ilustrāciju daudzums, gan citi nosacījumi. Lai gan "Valtera un Rapas" izdotajās grāmatās ir ļoti daudz ilustrāciju, pie

tam bieži vien tie ir oriģinālzīmējumi, pasūtīti un izveidoti tieši konkrētam izdevumam, dārgākās grāmatas maksā apmēram sešus latus, lētākās — četrdesmit santīmu. Taču vidējā mācību grāmatu cena ir no viena līdz diviem latiem. Dārgākās ir ģeogrāfijas kartes.

Neraugoties uz dažādajām, reizēm pat samērā augstajām cenām, "Valtera un Rapas" izdotās mācību grāmatas ir ļoti iecienītas skolotāju un skolēnu vidū, jo to kvalitāte runā pati par sevi.

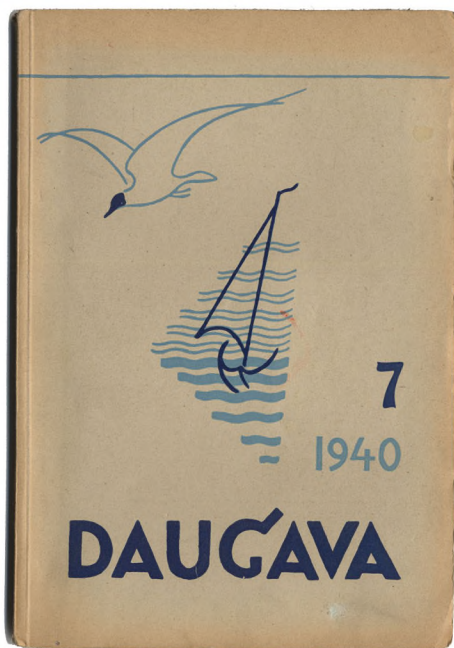
Apsveicama ir skolēniem un jaunatnei domāto sēriju izdošana. Oriģinālās (ar maziem izņēmumiem) jaunākās daiļliteratūras sērija "Rakstu avots" (1920–1929) paredzēta kā tautas bibliotēka, lai, kā rakstīts reklāmas lapīnā, "īkkatram, arī nomaļākās būdiņas iedzīvotājam, būtu iespējams iegādāties kodolīga satura grāmatas".

Uz sērijas grāmatas vākiem ir Jāņa Jaunsudrabiņa zīmēts avots ar slāpju remdētājiem. Kā pirmā grāmata iznāk Annas Bri-

gaderes stāsti "Mare", bet pēdējā ar numuru 84./85. — Rūdolfa Blaumaņa drāma "Indrāni".

Jaunatnes vidū populāra ir sērija "Latviešu klasiķi skolai". Šo grāmatu izdošanai pievērs īpašu vērību: tiek rūpīgi pārbaudīta valoda un ortogrāfija, jo tās izmantos skolās. Kā pirmā grāmata 1928. gadā iznāk Rūdolfa Blaumaņa novele "Andriksons", pēdējā, 37. grāmata, 1936. gadā — Ausekļa rakstu izlase. Sērijā ietverti skolu programmās uzņemtie latviešu rakstnieku darbi, tāpēc tai pašā vāka noformējumā tie tiek iespiesti atkārtoti.

Ari sērija "Rakstnieku sejas", ko 1927. un 1928. gadā izdod Aleksandra Dauges un Viļa Plūdoņa redakcijā, domāta skolai un jaunatnei. Šajā sērijā pavisam iznāk vienpadsmit grāmatas — par Juri Manceli, Ernestu Gliku, Ansi Liventālu, Kārlī Hugenbergeru, Jēkabu Lautenbahu un citiem. Izdevēju nodoms ir iepazīstināt skolēnus ar pirmajiem rakstniekiem, kuru darbi nav plašāk pieejami, tāpēc

Žurnāls "Daugava" (1928–1940)

katrai grāmatiņai dots literatūrvēsturnieku Luda Bērziņa, Pētera Šmita, Alfreda Gobas vai Martas Endzelīnas ievads, tomēr lielākas piekrišanas sērijai nav, tāpēc tās izdošanu pārtrauc. Vēlāk šīs sērijas uzdevumu daļēji veic Jāņa Bičoja sakārtotā "Latviešu vecākās literatūras hrestomātijā", ko firma izdod 1933. gadā.

Sērijā "Pasaules klasiķi" uzņemti vidusskolas programmā minētie pasaules rakstniecības darbi. Pirmā šīs sērijas grāmata iznāk 1935. gadā — Jēkaba Saivas tulkotais vecfranču eposs "Rolanda dziesma" ar tulkotāja ievadu un paskaidrojumiem. Vēl sērijā iznāk Antona Birkerta sakārtotās grāmatas — Šillera rakstu izlase ar biogrāfiju, divdesmitvienu dzeju un "Vilhelmu Tellu" Raiņa tulkojumā un Gētes rakstu izlase ar biogrāfiju, dzejām un "Faustu" Raiņa tulkojumā; Kārļa Jēkabsona tulkotais Moljēra "Skopolis" un Ādolfa Erša tulkotais Servantesa "Don Kihots" (saisinātais variants) kā piektā un pēdējā grāmata, jo paredzētās grāmatas par Rasinu un Baironu vairs neiznāk. Visas sērijā iznākošās grāmatas vieno Niklāva Strunkes zīmētais vāks.

Samērā neliela, bet noderīga ir bērnu un skolēnu ludziņu sērija "Jaunatnes teātris", kas sāk iznākt 1934. gadā ar Annas Brigaderes skolēnu skatuvei domāto lugu "Sniegputeni". Publicētas gan oriģināllugas, gan dažādu darbu dramatisējumi. Pavisam līdz 1936. gadam izdod divpadsmit darbus.

Īpašu rezonansi sabiedrībā izraisa sērija "Jaunais zinātnieks". Tā ir populāri zinātniska, bagātīgi ilustrēta sērija, kuras tematika aptver gandrīz visas zinātnes nozares, sniedzot bagātu, vērtīgu un ierosinošu informāciju ne tikai jaunatnei, kam tā domāta vispirms, bet arī pieaugušajiem. Reklāmas lapīnā rakstīts: "'Jaunais zinātnieks" grib būt katram nopietnam lasītājam par lietpratēju ceļvedi, kas palīdzētu viegli orientēties daudzos sarežģītos dzīves un zinātnes faktos un atziņās un dotu iespēju iegūt dzīvī nepieciešamās vispārīgās zināšanas. "Jaunais zinātnieks" ir

nopietns un tomēr interesants, zinātnisks un tomēr viegli saprotams." Ļoti svarīgi arī tas, ka sērija ietver tematus, par kuriem latviešu valodā tajā laikā ir maz vai nav vispār ne tikai grāmatu, bet arī materiālu. Šī sērija veic nenovērtējamu, paliekošu darbu sabiedrības izglītošanā un kultūras līmeņa celšanā. Sēriju aizsāk 1928. gadā ar Jūlija Delles grāmatu "Dzimtenes putni", kurā aplūkoti sešdesmit seši izplatītākie putni un izmantotas trīsdesmit astoņas ilustrācijas un divas krāsainas tabulas. Pēdējā sērijas grāmata ar sešdesmit sesto numuru iznāk Mārtiņa Sama "Norvēģija" 1940. gadā.

Pēc firmas nacionalizācijas daļa iesniegto darbu vēl paliek manuskriptos, daļa līdz galam nerealizēta atrodas spiestuvē, bet daudzi ir tikai iecerēti ar domu, ka darbs vēl turpināsies ilgi. Katra grāmata tiek izdota 3000 eksemplāros un maksā vienu latu. "Jauno zinātnieku" var arī abonēt uz nomaksu. Sērija ir ļoti pieprasīta, un daudzas no grāmatām tiek izdotas atkārtoti. Interesanti, ka savu nozīmību tās nav zaudējušas arī šodien, un daļu no tām varētu izdot kā faksimilizdevumus.

Ievērojamu vietu "Valtera un Rapas" apgāda izdoto grāmatu vidū ieņem zinātniskas un dažāda satura, tai skaitā praktiskas, grāmatas — apmēram 700. Reizēm ir grūti nošķirt zinātniska un populārzinātniska rakstura darbus. Plašs ir valodniecības, rakstniecības, reliģiska un filozofiska satura, vēstures, jurisprudences, medicīnas, dabas zinātnes, lauksaimniecības, pavārmākslas un cita satura grāmatu klāsts. Izdevumu mērķis ir izglītot sabiedrību un paplašināt tās redzesloku. Nozīmīgas ir arī praktiska satura grāmatas, kuru uzdevums tieši rūpēties par tautas veselīgu dzīvesveidu un tālākattīstību. Piemēram, 1940. gadā iznāk dārkopības instruktora T. Siliņa padomnieks ģimenes dārziņu iekārtošanā un apsaimniekošanā — "Ģimenes dārziņā" un Alfreda Kapakļa "Ģimeņu dārziņu iekārta un kopšana". Alfreds Kapaklis savas brošūras otrā izdevuma

RAKSTI

priekšvārdā raksta, ka tā izdota divu iemeslu dēļ — pirmkārt, 1940. gada neparasti bargajā ziemā Latvijā izsaluši augļu koki, tāpēc turpmākos gados būs vietējo augļu trūkums, otrkārt, kara apstākļu dēļ pārtraukts dienvidu augļu imports, tāpēc, lai kompensētu vitamīnu trūkumu, vajadzēs vairāk audzēt sakņaugus un dārzeņus. Un sevišķi tas būs jādara pilsētniekiem, kuri pēdējos gados ģimenes dārziņus turēja tikai laika kavēklim un sportam, taču "tagad tie atkal atgūs savu parasto, krīzes laikmetu praktisko nozīmi. Un šī saimnieciski nozīmīgā darba sekmēšanai kā palīgs ar visnepieciešamākiem padomiem domāts šis nelielais izdevums."¹²

1922. gadā tiek izdots zināmā mērā savdabīgs žurnāls "Kaija". Patiesībā tā ir rakstu un zīmējumu izlase, ko apkopojusi Jānis Brūmelis un Kārlis Baltgailis. Rediģējusi Anna Brigadere.

Imantas strēlnieku pulks, kas 1920. gadā atgriezās ar kuģi *Gweneth* no Tālajiem Austrumiem, izdod rokrakstā žurnāla "Kaija" sešus numurus. Tā kā uz kuģa nav rakstāmašīnas un žurnāla numurus nevar pavairot,

tos visiem nolasa priekšā tikai vienu reizi. Izdevēju pulciņš toreiz nolemj, ka pie pirmās izdevības labākos žurnāla darbus nodrukās vienā kopkrājumā. Šāda izdevība rodas "Valtera un Rapas" apgādā, kura nodrukātais izdevums ir bagātīgi ilustrēts, daļa zīmējumu krāsaini. Zīmējuši Kārlis Baltgailis, Aleksandrs Krūka, Fricis Strazdiņš un citi.

Plašām lasītāju aprindām domāts "Tautas kalendārs", kas iznāk no 1919. līdz 1931. gadam. Bez parastās kalendāra daļas visus gadagājumus vieno Viļa Krūmiņa zīmētais vāks, literārais pielikums, ko veido Skuju Frīdis, un "Kalendarnieka hronika" par iepriekšējā gada svarīgākajiem notikumiem.

1916. gada Ziemassvētkos aizsāktais "Daugavas kalendārs" izveidojas par ļoti iecienītu un vērtīgu literāro almanahu, ko sevišķi iemīlo inteliģence. Līdz pat savai nāvei 1933. gadā to rediģē Anna Brigadere, pēc tam ar 1934. gadu redakciju uzņemas Jānis Grīns, bet ar 1938. gadu — Zenta Mauriņa. Tomēr iesāktās, jau nostabilizējušās tradīcijas veidot literāro pielikumu ar kultūrfilozofiskiem rakstiem, kultūras un rakstniecības pārskatiem,

Literatūrkritiķis Jānis Kadīlis, Jāņa Rapas palīgs (1938–1940)

Edvarta Virzas "Straumēni", mākslinieks Aleksandrs Junkers (1939)

latviešu dzejnieku un rakstnieku jaunākajiem oriģināldarbiem un tulkojumiem turpinās līdz pat 1940. gadam, kad gadagrāmata iznāk divdesmit ceturto gadu. Sākot ar 1922. gadu, izdevums saucas "Daugavas gada grāmata". Interesanti un zīmīgi ir izvēlētie dzejoliši un domugraudi kalendāra daļā pie katra mēneša. Viscaur jūtama stipri nacionāli patriotiska noskaņa, kas saglabājas visus gadus. 1917. gada kalendārā Linards Laicens raksta: "...nav jāaizmirst, ka tautu dzīvī briesmas un bēdas ceļ jaunus laikmetus. Ja tikai mums ir garīgais spēks. Mēs redzam, ka šis spēks ir; viņš tad arī izvadīs visam cauri. Šini laikā tauta tiek rūdīta, viņa tiek piedzīvojumu un pārdzīvojumu bagāta; viņa redz citas tautas; viņā izstrādājas un briest tautas pašlepnums, viņā attīstās un noskaidrojas tiesību apziņa, viņā aug griba pēc lielākas un pilnīgākas nākotnes, viņai veidojas nacionāli ideāli. Šini nozīmē šis briesmu un bēdu laiks tomēr ir bagāts laiks."¹³

Gandrīz pirms katras gadagrāmatas titullapas ir melnbalta vai krāsaina fotogrāfija vai mākslas darba reprodukcija, piemēram, 1917. gadā strēlnieku vadoņu, kritušo virsnieku un strēlnieku ģimetnes. 1918. gada kalendārs iznāk ar *Buchprüfungsamt Oberbefehlshaber Ost* atļauju un vācisku titullapu *Düna-Kalender 1918 (zweiter Jahrgang)*. Šeit iesietas pat četras Jaņa Rozentāla gleznu melnbaltas reprodukcijas, pie tam blakus vāciskajai titullapai reprodukcija "Izdzītie velni", par kuru Jānis Grīns raksta, ka to "var attiecināt kā uz patlaban izdzītajiem krieviem, tā uz izdzinamajiem vāciešiem".¹⁴ Zīmīgi, ka 1940. gada grāmata attēls ir Kārļa Zāles veidotā skulptūra "Caur liesmām" — jātnieks ar zirgu gatavi cīņai.

"Daugavas gada grāmata" sastāv no divām daļām — kalendāra un literārā pielikuma. Kalendāra daļā kā jau visos kalendāros katrs mēnesis ar jaunajiem un arī vecajiem datumiem, saules un mēness lēkšanas un rietšanas laiku un dienas garumu. 1917. gadam uzrādīts arī "Laika pareģons un mēneša grieži". Interesanti, ka 1918. un 1919. gada kalendāros atsevišķi katrā datumā uzrādītas Vidzemē un Kurzemē svinamās vārda dienas, bez tam bieži vien atšķiras šo gadu vārdu svinamie datumi. Tas gan vairāk var interesēt tos, kuri grib izsekot sava vārda atzīmēšanas vēsturiskos likločus. Sākot ar 1920. gadu, parādās cits vārdu dalījums — sākumā jaunā kalendāra un vecā kalendāra vārda dienas, vēlāk — jaunās latviskās un vecās jeb baznīcas starptautiskās vārda dienas.

Interesantāka lasāmviela vēstures izziņai ir tieši kalendāra daļa, jo tur lasāmas visdažādākās vēsturiskās un visiem, īpaši lauciniekiem, ikdienā nepieciešamās ziņas. Katru gadu šis saturs mainās, vienmēr priekšplānā izvirzot tā brīža svarīgāko. Trīsdesmitajos gados kalendāra daļa krietni vien sašaurinās, dodot vairāk vietas literārai daļai.

Tomēr nenoliedzami "Daugavas gada grāmatas" nozīmīgākā ir literārā daļa. 1917.

Grāmatizdevējs Jānis Rapa ap 1940. gadu

gadā tā aizsākas ar Annas Brigaderes dzejoli "Daugava" un Jāņa Akuratera rakstu "Tautas dvēsele", kurā viņš jautā: "Bet kas tad ir šī tautas dvēsele?" un pats arī atbild: "Dzīvā tautas dvēsele ir visu to garīgo vērtību kopsumma, kas parādās uz āru tautas domās, darbos, centienos. Tautas dvēsele ir netverams iekšējais spēks... [.] Visiem mums šai brīdī tādēļ jātop ar karotājiem — mūsu tautas dvēseles atmodas cīņā."¹⁵

Literārajā pielikumā publicējušies gan daudzi dzejnieki un rakstnieki, gan literatūras, mākslas un sabiedrisko norišu vērtētāji. 1940. gada gadagrāmatā Zenta Mauriņa raksta: "Mazās tautas ir stipras, neuzvaramas, ja katrs tās loceklis ir par sevi atbildīgs, garīgi patstāvīgs indivīds. Kas garā stiprs, kas pats par sevi pārliecināts, to nekāda ārēja vara nevar ne pakļaut, ne iznīcināt. Karš un lielu pārvērtību laikmets mums no jauna atgādina, ka vienīgi garīgi nozīmīgais dominē visos laikmetos. [.] Mums vairāk jāpazīst mūsu

dzimtene... [.] Patiesi mīlēt var tikai to, ko pazīst, un tikai tam, ko mīl, var glabāt uzticību baltās un nebaltās dienās, vienalga, vai tas būtu izdevīgi vai neizdevīgi."¹⁶

Jau sākot ar 19. gadsimta astoņdesmitajiem gadiem, Latvijā tiek izdoti dažādi literatūras un mākslas žurnāli. Zinības un rakstniecības mēnešraksts "Austrums" iznāk pat divdesmit vienu gadu (1885–1906), ilustrētais literāriskais un zinātniskais žurnāls "Mājas Viesa Mēnešraksts" desmit gadus (1895–1905), tomēr lielākoties to mūžs ir daži gadi vai pat tikai daži mēneši. Ātri vien savu darbību pārtrauc "Rota" (1884–1888); "Rūķi" (1906); "Rīts" (1907 un pēc tam 1914); "Auseklis" (1907); "Dzelme" (1906–1907); "Mēnešraksts" (1908); "Stari" (1906–1908 un 1912–1914); "Druva" (1912–1914); "Domās" (1912–1915) un citi. Ilgāk pastāv mākslas un rakstniecības mēnešraksts "Ilustrēts Žurnāls" (1920–1929) un "Burtnieks" (1927–1936).

1926. gada beigās savu darbību pārtrauc latviešu literatūras un mākslas žurnāls "Ritums", kuru vada Pāvils Rozītis. To izdod ar Kultūras fonda materiālo pabalstu, bet ir skaidri redzams, ka izdot literāru žurnālu divdesmito gadu beigās, tāpat kā tagad, ir ļoti riskanti, jo tas prasa ieguldīt lielus līdzekļus, kurus parasti neizdodas atpelnīt.

Arī Jānis Roze, viens no lielākajiem Latvijas grāmatizdevējiem, zina, ka, izdodot literatūras žurnālu, peļņu negūs. Pat pretēji — tas prasīs izdevēja piemaksas, un tomēr viņš nolemj izdot daļlīteratūras žurnālu "Piesaule". Par redaktoru Jānis Roze uzaicina Kārli Skalbi. Žurnāls tiek izdots reizi mēnesī no 1928. līdz 1935. gada beigām, kad tā darbība tiek pārtraukta. Iemesli, kāpēc tā notiek, varētu būt vairāki. Viens no tiem — izdevējs nespēj vai negrib žurnālu pārveidot atbilstoši Latvijas valdības prasībām. Otrs — izdevums pamazām zaudē lasītājus, jo nav spilgtu, sensacionālu publicējumu. Jau ar pirmo numuru tiek uzsvērts, ka žurnālā tiks publicēti tikai latviešu rakstnieku un dzejnieku jaunākie ori-

ģinārdarbi. Blakus zināmiem rakstniekiem tiek dota iespēja publicēties arī jauniem, nepazīstamiem autoriem, tomēr tikai ar vienu nosacījumu — darbiem jābūt kvalitatīviem.

Tomēr, neskatoties uz iepriekš minēto, 1928. gada janvārī sāk iznākt literatūras, mākslas un zinātnes mēnešraksts "Daugava", kuru izdod a/s "Valters un Rapa". Žurnāls iznāk reizi mēnesī no 1928. līdz 1940. gada jūlijam. Līdz 1937. gadam tā redaktors ir Jānis Grīns, no 1938. līdz 1940. gadam — Jānis Kadilīs.

Redaktors Jānis Grīns žurnāla pirmajā numurā raksta: "Labprāt dosim "Daugavā" telpas katrai jaunai un vērtīgai domai, jo noslēgties viena virziena rāmjos latviešu apstākļos gandrīz nav iespējams. Ticam, ka kopīgā darbā mūs apvienos Latvijas valsts, latviešu tautas un latviešu rakstniecības gaišas nākotnes domas, ja citādi ieskati arī dažreiz šķirtos."¹⁷ Tie nav tikai tukši vārdi un solījumi. Jānis Grīns prot darbu organizēt un piesaistīt daudzus interesentus. Redakcijā strādā arī Jūlijs Roze, Jānis Veselis, Pauls Galenīeks un Jānis Rapa, bez tam kā līdzstrādnieki darbojas ievērojamākie latviešu rakstnieki un daudzi zinātnieki no Latvijas Universitātes. "Daugavai" savi korespondenti ir arī Parīzē, Vīnē, Berlīnē, Frankfurtē pie Mainas, Varšavā, Stokholmā un citur. 1928. gada 6. martā Arturs B. Bertholds no Hamiltonas universitātes raksta Jānim Grīnam: "Esmu ilgāku laiku ar nepacietību gaidījis kāda īsta mēnešraksta iznākšanu Latvijā. Tādu pašlaik esmu sagaidījis Jūsu vadītā "Daugavā". Pirmie divi jau saņemtie numuri izdevīgi salīdzināmi ar jebkuru Amerikā iznākošu žurnālu līdzīgā saturā. Latvija var būt lepna par mēnešrakstu "Daugava"."¹⁸

Salīdzinot ar žurnālu "Piesaule", "Daugava" ir biežāks un greznāks žurnāls, kurā aptverta ne tikai latviešu, arī cittautu rakstniecība, māksla, filozofija, psiholoģija, reliģija, dabas zinātnes un citas tēmas un pārskati par ārzemju kultūras dzīvi. Žurnāls domāts plašām intelīgences aprindām. "Daugavai"

nenoliedzami ir lieli nopelni latviešu daiļliteratūras organizēšanā un popularizēšanā. Protams, vispirms jau tā ir Anna Brigadere, ar kuras romānu "Kvēlošā lokā" aizsākas žurnāla pirmais numurs. "Daugavā" satikušās dažādas rakstnieku paaudzes — Jānis Akuraters, Kārlis Krūza, Kārlis Jēkabsons, Antons Austrīņš, Jānis Veselis, Augusts Saulietis, Jānis Jaunsudrabiņš, Eriks Ādamsons, Kārlis Zariņš, Pāvils Rozītis, Elza Stērste, Mirza Bendrupe, Pēteris Ērmanis, Vilis Plūdons, Kārlis Skalbe, Rainis, Aspazija, Aleksandrs Čaks, Arvids Grigulis, Jānis Grots, Valdis Grēviņš, Jānis Sudrabkalns, Jānis Ziemeļnieks un daudzi citi.

Liela vēriba tiek veltīta latviešu nacionālās apziņas un kultūras sekmēšanai. Jau pirmajā numurā lasāms Pētera Šmita raksts "Latviešu tautas dvēsele", vēlāk Roberta Klausīņa "Latviešu tautas spēks", Voldemāra Reiznieka "Ideālu valstība" par latviskajiem principiem, rakstu kopojums "Latvietis pie spoguļa" un citi raksti. Rakstu pamatatzīņa — ir sākusies vienotās latviešu tautas nacionālā atjaunošanās un tālāktīstība.

Izvirzot par savu mērķi, kā rakstīts žurnāla reklāmā, — "kaut cik rādīt pasaules radošā gara augstākās virsotnes kā pretsvaru pieticīgajam diletantismam un noslēgtības sēklai", "Daugava" ir arī vienīgais izdevums, kas latviešu publiku regulāri plaši un rūpīgi informē par ārzemju rakstniekiem, par jaunākām parādībām cittautu literatūrā un sniedz kvalitatīvus darbu tulkojumus no angļu, vācu, franču, itāļu, krievu, norvēģu, čehu, ķīniešu, spāņu, zviedru un citām valodām.

Liela nozīme žurnālam ir latviešu mākslinieku darbu popularizēšanā. Kopš 1929. gada "Daugavā" tiek publicētas ļoti daudz gleznotāju un tēlnieku krāsainas gleznu reprodukcijas un citi mākslas darbi.

Runājot par žurnāla noformējumu, Jānis Grīns atceras: "Īpatu, atklāti simbolisku vāku "Daugavai" uzzīmēja Niklāvs Strunke — viņus, laivu ar buru un kaijas. Rapam vāka zīmējums ļoti patika, un viņš dažreiz bija

A/s «Valters un Rapa» darba rezultāti

Gads	Grāmatnīca	Appāds	Spiestuve	Kopā
1920.	Z. fr. 137215,73	Z. fr. 53223,92	----	Z. fr. 190439,65
1921.	Ls 329627,00	Ls 182.325,92	Ls 126907,29	Ls 638860,21
1922.	280516,31	324700,36	220176,45	825393,12
1923.	369975,32	427997,68	336915,97	1134888,97
1924.	503362,62	469588,67	348759,92	1321711,21
1925.	579457,21	543702,91	468594,92	1591755,04
1926.	630647,20	521651,87	491652,19	1643951,26
1927.	645342,89	502235,45	424686,86	1572265,20
1928.	728495,02	526755,35	532090,18	1787340,55
1929.	766590,65	562284,52	485728,33	1814603,50
1930.	903244,08	547827,02	489649,43	1940720,53
1931.	817928,42	460798,51	374534,63	1653261,56
1932.	573718,48	387033,67	248222,54	1208974,69
1933.	607872,06	410352,70	253152,00	1271376,76
1934.	771884,51	475636,31	333011,40	1580532,22
1935.	975405,57	695932,22	463680,81	2135018,60
1936.	1033053,35	729854,05	521539,21	2284446,61
1937.	1355774,79	631714,69	534176,30	2521665,78
1938.	1529406,20	736855,29	624044,39	2890305,88
1939.	1521668,98	734330,82	671425,94	2927425,74
Kopā:	Ls 15061186,39	Ls 9924801,93	Ls 7948948,76	Ls 32934937,08

A/s "Valters un Rapa" darba rezultāti (1920–1939)

gatavs tērēties par sevišķu krīta papīru tam un pat zeltītu logatu zīmējumam apkārt. Sanāca mazliet par greznu, bet sākumam tas bija izdevīgi; vēlāk mēnešraksts iznāca pāris gadus ar Uga Skulmes vienkāršāku vāku, pēc tam ar otru Strunkes stilizējumu par to pašu tēmu, bet ne tik greznā izveidā. Burtu tipus virsrakstiem u. tml. izvēlējies un ielauzumu iekārtot palīgos nāca Uga Skulme [..]."¹⁹ Viens no čaklākajiem un spožākajiem žurnāla autoriem — Jānis Sudrabkalns, raksturojot tā vērtību, raksta: "Vārds [Daugava] izvēlēts tāds, ka tam gan materiāli reāla, gan simboliski dzejiska, gan maģiska nozīme, ilga mūža vārds. Lasītāji, garīgā izlase, kas par visu vairāk mīl Latviju un cenšas pēc saiksmes un saprasmes ar pasauli, tumšzilzeltainās, tad iepelēki zilganās, dzeltenās un gaišzilās burtnīcas saņemdami, kaiju uzlūkodami, arvien domā par savu zemi un jūru, jūtas kā cieša saime. Viena žurnāla, vienas tautas, vienotas cilvēces saime."²⁰

Pēdējais žurnāla numurs iznāk 1940. ga-

da jūlijā. Jānis Kadilis rakstā "Kultūra tuvina tautas" raksta: "'Daugava" visā savā pastāvēšanas laikā — 12,5 gados — lielu ievēribu ir veltījusi izcilām parādībām citu tautu mākslā un kultūrā vispār. Kopdama vispirmā kārtā savu nacionālo mākslu, tā ir vairījusies no visāda veida provinciālisma, dogmatisma un šauru literāru virzienu kultivēšanas."²¹ Šajā rakstā interesantākais tikai seko. Jānis Kadilis uzsver, ka iepriekšējos gados sniegta virkne rakstu par Padomju Savienības literatūru un atsevišķiem rakstniekiem, tāpēc ar gandarījumu konstatē, ka arī Padomju Savienībā ir ievēroti un novērtēti latviešu kultūras izcilākie sasniegumi, un viņš citē krievu rakstnieka V. Lidžina atsauksmi par nesen Maskavā notikušo Latvijas grāmatu skati: "Latvijas grāmatu izstāde ļoti laba. Padomju lasītājs cieņā pret latviešu tautas kultūru atzīmēs, ka Latvijā grāmatas izdod ar mīlestību un ka nav gandrīz nevienas kultūras vai zinību nozares, kas nebūtu parādīta šai skatē. Sākot no Bairaona līdz Hamsunam, no

Longfello līdz Hemingvejam, no speciālajiem izdevumiem arheoloģijā un etnogrāfijā līdz ļoti labi iespaiduma ziņā veiktajiem mākslas albumiem, medicīnas grāmatām un enciklopēdijām, — itin viss liecina par grāmatas kultūru Latvijā."²² Vērtējums ir ļoti cildinošs, īpaši izceltas folkloras grāmatas, kas liecinot gan par latviešu zinātnieku metodisku darbu, gan par latviešu nacionālās kultūras plašo apjomu dažādās nozarēs. Un nobeigumā krievu rakstnieks raksta: "Spilgtu liecību par lasīšanas intereses pieaugumu dod arī plašā periodika, sākot ar literāriem žurnāliem un beidzot ar speciālajiem zivkopības, transporta, biškopības, tautas veselības, ekonomijas u. c. jautājumos. Sevišķi patīkami atzīmēt to tagad, kad mūsu Padomju Savienības tautu un tām draudzīgās latviešu tautas savstarpējo attiecību pamatā ir vienas tautas dziļā cieņa pret otras tautas nacionālo kultūru."²³

Krievu rakstnieka atzīnīgā, var pat teikt

apbrīnas pilnā atsauksme rakstīta 5. jūnijā, bet pēc astoņiem mēnešiem — 1941. gada 13. februārī salikšanai nodota brošūra "Palīgs kultūrmietim analfabētu apmācībā", tulkota no krievu valodas un piemērota latviešu valodas mācīšanai, un tā paša gada 15. martā — A. Ozola (pēc V. Voskresenska un R. Pavlovskas) "Ābece pieaugušiem", kuru LPSR ITK atļāvis lietot analfabētu skolās. Lūk, tā. Komentāri lieki.

Visi "Daugavas" numuri, pavisam 151, ir interesanta un vērtīga lasāmviela arī šodien, jo tajos bieži vien var atrast materiālus un ziņas, kuras neatrodas citur. Tā ir ne vien saistoša lasāmviela, bet arī satur kultūrvēsturiskas vērtības, kuru nozīme nemazinās. "Daugava" reizē ir gan nacionāls, gan eiropeisks žurnāls.

No 1935. līdz 1939. gadam kā bezmaksas pielikums žurnālam "Daugava" reizi gadā iznāk jaunākās literatūras pārskats —

A/s «Valters un Rapa» izdevumi

	Izdots gr.	Mācību grāmatas	Zinātniska saturs gr.	Daiļliteratūra	Dzādā saturs gr.	Žurnāls Daugava	Eksemplāri	Pašizmaksa Ls
1912./19.	85						218510	80000,00
1920.	61	40					336000	150298,09
1921.	142						575850	347548,87
1922.	146						491450	282164,10
1923.	201						617800	435739,10
1924.	183	105		58	20		503155	397439,71
1925.	180	109		37	34		550900	500147,66
1926.	170	102		38	30		509010	414644,30
1927.	178	106		27	45		552600	404375,85
1928.	141	85		28	16	12	419000	407056,39
1929.	155	91		24	28	12	473500	357873,56
1930.	160	95	12	26	15	12	501500	388795,53
1931.	121	76	7	17	9	12	375100	278145,64
1932.	85	39	19	7	8	12	200400	170391,15
1933.	125	60	13	24	16	12	355400	212507,54
1934.	180	73	18	51	26	12	450526	307388,66
1935.	220	125	19	51	13	12	793100	512983,27
1936.	270	143	35	53	27	12	806000	645628,33
1937.	210	93	22	64	19	12	688900	522306,81
1938.	249	105	24	61	47	12	827500	700208,67
1939.	196	69	12	68	35	12	726100	628670,31
1940.	67	11	13	25	11	7	171500	
Kopā:	3526	1527	194	659	399	151	11143801	

A/s "Valters un Rapa" izdotie darbi (1912–1940)

žurnāls "Grāmatnieks". Tajā bez informatīviem ziņojumiem par jaunākajām grāmatām lasām arī vērtējošus problēmrakstus, atmiņas un citus materiālus. Katrā numurā ir arī neliela nodaļa atpūtai ar nosaukumu *Curiosa*, — tās ir anekdotes par rakstniekiem, grāmatirtgrotājiem, izdevējiem utt.

Laikam jau taisnība ir mūžvecajai atziņai, ka labi cilvēki un labi darbi nemirst. Un īstie vārdi ir aktuāli arī vēl pēc gadu desmitiem. Šķiet, tikai vakar Jānis Rapa ir teicis: "Tā kā mūsu skaits un ārējais spēks nav liels, tad mūsu tautai kvalitatīvi jābūt savā augstumā, lai kā smalks orgāns lielajā organismā varētu pildīt savu lomu. [...] katram atsevišķam cilvēkam jā rūpējas par to, lai viņš savu prātu un sirds izglītību vairotu, lai padarītu pilnīgāku savu gara dzīvi, iegūtu plašas zināšanas un kļūtu ar laiku pilnvērtīgs loceklis savā tautā. Katrs no mums bez šaubām vēlas mūsu varoņu izkaroto brīvību un neatkarību paturēt, bet visdrošākais līdzeklis to panākt ir: 1. stiprināt un audzināt savus bērnus lielā tēvzemes mīlestības un brīvības garā un 2. katram un katrai sistemātiskas pašdarbības ceļā kļūt par kultūras cilvēku.

Kādreiz, kad vēstures svaru kausos varbūt svērs atkal tautu likteņus, mēs varēsīm visai pasaulei pierādīt, ka esam strādīga, patriotiska, augstu kultūras līmeni sasniegusi tauta, kas ieguvusi cieņu tautu starpā un spējis aizstāvēt savu brīvību un neatkarību."²⁴

1941. gada 31. maijā avīzes "Padomju Latvija" 7. lappusē starp dažādiem sīkiem pirkšanas un pārdošanas un darba meklējumu sludinājumiem publicēts neliels ziņojums: "Grāmatnieks Jānis Rapa miris 1941. g. 30. maijā. Piederīgie." It kā nebūtu gājis bojā Latvijas dižākais grāmatu izdevējs! Cilvēks, kuram 1927. gada 15. novembrī par nopelniem grāmatniecībā piešķīra III šķiras Triju Zvaigžņu ordeni. Miršanas apliecībā lasām: Nāves cēlonis — pašnāvība, lecot no augstas vietas.²⁵ Par Jāņa Rapas pašnāvību ir dažādas versijas. Manuprāt, galvenais pašnāvības

iemessls ir grāmatas, viņa mūža vienīgā lielākā, nozīmīgākā mīlestība, kurai tiek ziedoti visi spēki un domas. Un, ja neglābjami tiek iznīcināts dārgākais, zūd jēga arī pārējam. Anna Rapa pēc dēla nāves raksta: "Ciņa un mūžīga meklēšana ir viņa dabā. Rapa nav palaidis garām nevienu gaišu mērķi, no kura tas nav iemetis vizošu dzirksti savā dvēseles atziņas siekā... Viņš bij' zeltam un dārgakmenim līdzināms, viņam nevajag savas vērtības zināt, bet viņam vajag mirdzēt."²⁶

No grāmatnieka Jāņa Rapas darbības varam mācīties, kā veidot Latvijas tēlu arī šodien.

Vēres

¹ St., Arv. [Stirajs Arveds]. Jānis Rapa 50 mūža un 25 gadi grāmatnieka gaitās. *Tēvijas Sargs*. 1935. Nr. 16. (17. apr.) 6. lpp.

² Cd., V. [Cedriņš Vilis]. 25 gadi par grāmatas kultūru. *Grāmatnieks*. 1937. (Decembris.) 9. lpp.

³ Rapa, J. Mūsu grāmatniecība ceļa jūtis. *Latvju Grāmata*. 1923. 11/12: 59.

⁴ Lamejs, B. Rīgas kaķu ķēniņš. [B.v.]: *Grāmatu Draugs*. 1979. 108. lpp.

⁵ Rapa, J. Mūsu grāmatniecības problēmas. *Grāmatnieks*. 1938. (Decembris.) 5. lpp.

⁶ "Valtera un Rapas" a/s Galvenais grāmatu rādītājs 1929./1930. g. Rīga: Valters un Rapa. Nr. 47. 21. lpp.

⁷ Jaunsudrabiņš, J. Apgāda nozīme. "Valtera un Rapas" a/s 25 darba gadi. Rīga: Valters un Rapa, 1937. 119. lpp.

⁸ *Latvju Grāmata*. 1924. Nr. 2. (Marts/aprīlis.) 147. lpp.

⁹ RTMM, inv. Nr. 106493.

¹⁰ Skulme, U. Valtera un Rapas apgāda ilustratīvā daļa. "Valtera un Rapas" a/s 25 darba gadi. 101. lpp.

¹¹ "Valtera un Rapas" a/s. *Mācības grāmatu rādītājs*. 1927./28. 40: 3–4.

¹² Kapaklis, A. *Ģimeņu dārziņu iekārta un kopšana*. Rīga: Valters un Rapa. 1940. 4. lpp.

- ¹³ Laicens, L. Latviešu kulturelā dzīve pagājušā gadā. *Daugavas kalendārs 1917*. Rīga: Valters un Rapa, 1916. 92. lpp.
- ¹⁴ Grīns, J. Valtera un Rapas a/s apgāds. «*Valtera un Rapas*» a/s 25 darba gadi. 46. lpp.
- ¹⁵ Akuraters, J. Tautas dvēsele. *Daugavas kalendārs 1917*. Rīga: Valters un Rapa, 1916. 57., 62. lpp.
- ¹⁶ Mauriņa, Z. 1940. gada ieskaņa. *Daugavas gada grāmata 1940*. Rīga: Valters un Rapa, 1939. 44. lpp.
- ¹⁷ Grīns, J. Sākumam. *Daugava*. 1928. Nr. 1. (Janvāris.) 104. lpp.
- ¹⁸ J. Rapas juniora arhīvs.
- ¹⁹ Grīns, J. Redaktora atmiņas. *Daugava*. 1968. 171. lpp.
- ²⁰ Sudrabkalns, J. "Daugavai" ritot desmito gadu. "Valtera un Rapas" a/s 25 darba gadi. 90. lpp.
- ²¹ Kadilīs, J. Kultūra tuvina tautas. *Daugava*. 1940. Nr. 7. (Jūlijs.) 676. lpp.
- ²² Turpat.
- ²³ Turpat, 677. lpp.
- ²⁴ RTMM, inv. Nr. 105039.
- ²⁵ RTMM, inv. Nr. 105042.
- ²⁶ RTMM, inv. Nr. 106491.

DIE BEDEUTUNG DES VERLAGS "VALTERS UND RAPA" IM ENTWICKLUNG DES LETTISCHEN BUCHWESENS, SCHRIFTTUM UND NATIONALKULTUR

Gunta Jaunmuktāne

Zusammenfassung

Schlüsselwörter: *das Buchwesen, das Buch, AG "Valters und Rapa", Jānis Rapa, Arturs Valters*

Der Verlag "Valters und Rapa", der von 1912 bis 1940 mehr als 3500 Bücher in einer Auflage von 11 Mio Exemplaren herausgegeben hat, ist ein universelles Unternehmen des lettischen Buchwesens mit drei grossen Tätigkeitsrichtungen — der Herausgabe, dem Druck und dem Verkauf von Büchern. Auf Grund dieses Unternehmens wird 1940 die Zentrale Buchhandlung der Verwaltung von staatlichen Verlagen und Druckereien (der sog. VAAP) gegründet.

Den Verleger Jānis Rapa kann man mit Recht als den Förderer des lettischen Nationalbewusstseins und der lettischen Kultur ansehen. Er hat mit seinem ganzen Leben und Wirken bewiesen, dass das kleine lettische Volk durchaus imstande ist, ein Unternehmen des Buchwesens zu gründen und zu führen, das auch im Ausland bekannt und anerkannt ist. Jānis Rapa ist der erste Buchkundler in Lettland mit Fachhochschulabschluss, der nach dem Studium mit der Arbeit auf dem Gebiet des Buchwesens angefangen hat und dieser Tätigkeit sein Leben lang treu geblieben ist.

Mit dem Ziel, das lettische Schrifttum zu entwickeln, stärken und fördern, hat der Verlag schon seit dem ersten Jahr seiner Tätigkeit mit der Herausgabe lettischer und ausländischer Belletristik, darunter Gesammelten Werken lettischer Autoren angefangen.

Unter den herausgegebenen Büchern von "Valters und Rapa" nehmen Folklore- und Kunstausgaben, wissenschaftliche Literatur, Sachbücher, Schulbücher, Serien für die Schüler und Jugendliche, die Zeitschrift "Daugava" u.a. Ausgaben einen bedeutenden Platz ein. Im Laufe der Jahre haben sie nichts an ihrem Wert verloren.

Die Tätigkeit von Jānis Rapa kann uns als ein Vorbild dienen, wie das Bild von Lettland auch heutzutage zu gestalten ist.